

VARSÁNYI PÉTER ISTVÁN

Kossuth Lajos alföldi toborzójának ismeretlen levelei

A „Magyarország újabb kori történetének forrásai” sorozatban adta közre az ötvenes években a Magyar Történelmi Társulat Kossuth Lajos összes munkáit (rövidítve: KLÖM). E gyűjtemény öt kötete (XI—XV.) a „Kossuth Lajos 1848/49-ben” alcímet viseli. Ehhez szeretnénk — a teljesebbé tétel szándékával — néhány adalékot fűzni.

A most közlésre kerülő Kossuth-levelek a második alföldi toborzóját (1848. szept. 29—okt. 6.) során keletkeztek. Ezzel kapcsolatban érdemes megjegyezni, hogy az 1930-as években néhány tucat iratot leválasztottak az Országos Levéltár ügynevezett Vörös Antal-gyűjteményéről, s abból „Kossuth Lajos országos biztosi iratai” címen külön kollektiót létesítettek, amelynek 1944-ben nyoma veszett. A fent nevezett kötetek szerkesztői az anyag gyűjtése, Kossuth tevékenységének rekonstruálása során (1951 és 1957 között) elsősorban a fővárosi, s a nagyobb vidéki (például Kecskemét, Szeged) levéltárak állományára támaszkodtak vagy támaszkodhattak. Nem valószínű, hogy megfordultak a Csongrád megyei Levéltárban Szentesen, és nem járhattak a jugoszláviai Vajdaság központi archívumában Karlócán (Sremski Karlovci). Így bukkanhattunk kutatásaink során két olyan Kossuth-levele, amelyek kimaradtak az említett kiadványokból.

Kossuth Lajos második toborzójának elsődleges célja az volt, hogy megbízható bázist teremtsen az önvédelmi harc folytatására; azon esetre, ha a várható összecsapás Jellačić előnyomuló csapataival számunkra kedvezőtlenül végződne, s Pest-Buda is elesne. Útját (Szentes—Hódmezővásárhely—Szeged—Kecskemét) — egyebek mellett — leveleinek az a sora jelzi, amellyel az Országos Honvédelmi Bizottmánnyal, a környező közigazgatási hivatalokkal, hadparancsnokságokkal, valamint családjával érintkezett. A KLÖM XIII. és XV. kötetének tanúsága szerint Kossuth Lajos a felsorolt helységekből kilenc levelet írt, ezekből szentesi keltezésű kettő, hódmezővásárhelyi négy, szegedi kettő, egy pedig kecskeméti (de azt is tudjuk, hogy mindenhol küldött levelet feleségének is).

Hódmezővásárhelyre 1848. október 3-án érkezett Kossuth. Itt érte utol az a futár, aki az Országos Honvédelmi Bizottmány sürgetését hozta: mielőbb térjen vissza a fővárosba, kapcsolódjon be a bizottmány munkájába. Ekkorra már aktualitását veszítette Kossuth terve Szeged megerősítésére, hisz Pákozdnál sikerült megállítani a horvát bán seregét, következésképp a „Duna melletti csata” előkészítése vált a legfontosabb feladattá (még nem tudhatták, hogy Jellačić Pákozd alól merre fog vonulni). A toborzás során mozgósított csapatok gyülekezési helyéül Csepel-szigetet jelölték ki.

A szentesi népfelkelők Csepelre irányítása tette szükségessé annak a levélnek a megírását, amelynek címzettje Müller Lajos népfelkelési biztos volt. Ez a Kossuth-levél nem szerepel egyetlen forráskiadványban sem, az eredeti példány nem is maradt ránk. A szentesi levéltár csupán egy korabeli másolatát őrizte meg (száma: IV. 101. b. 2. 2362 — 1848.):

„Népfelkelési teljhatalmú Országos biztos,
s honvédelmi országos bizottmány tagja —
Kossuth Lajostól

Müller Lajos Népfelkelési Őrnagy Ūrnak!

A honvédelmi bizottmánytól éppen most vettem azon örvendetes tudósítást, hogy seregünk Jellasisot elő nyomulásában dicsőségesen vissza tartoztatta, melly győzelem következtében, most már a felkelő népre nézve akként szükséges intézkedni, hogy az mennél gyorsabban a Csepel szigetére átszáljon. — Azért Őrnagy Urat ezennel oda utasítom miszerént be nem várva a szentesi összes népfelkelő seregek organisatioját, a már útba indítható tömeget haladék nélkül indítsa meg a Csepel-szigetbe, hol a felkelő nép sereg parancsnokától veendő utasítás szerént leszen a pártütők további elnyomására használandó.

Kelt Hold Mező Vásárhelyen Octob. 3 án 1848. Délután 1 1/2 óraker

*Népfelkelési teljhatalmú Országos biztos
a honvédelmi bizottmányi tag
Kossuth Lajos”.*

E levél egyértelmű bizonyítéka annak, hogy Kossuth már Hódmezővásárhelyen és október 3-án tudott a pákozdi győzelemről. (Az ütközet híret Szentesen vette október 1-én, a kimeneteléről pontos tájékoztatást azonban még nem kapott.) Másnap Szegeden — minden valószínűség szerint a hatás kedvéért — elhallgatta ezt a fontos értesülését. Ismert beszédének egy részlete: „Hazámfiak!... talán éppen ebben az órában ütköznek vitéz seregeink az áruló csordáival. Ki tudja, mit hoz ránk ez óra? Győzelmet-e vagy veszteséget? De győzzünk bár vagy veszítsünk, én Szeged népére mindenesetre számolok” (KLÖM XIII. 85. old.). A levél záromdatához viszont annyit tennék hozzá, hogy az OHB Jellačić meghátrálása után a dunántúli népfelkelőket állította fegyverbe, az alföldieket csak készenlétebe helyezte. A bizottmány október 4-én a megyei felkelőket átmenetileg visszarendelte, amit Kossuth Kecskemétről két nap múlva megerősített.

Kossuth Lajos 1848. október 4-én délután 3 óraker érkezett Szegedre. Ezt követően hangzott el a fent idézett toborzóbeszéde; innen kelt felhívása Csanád, Szatmár, Bihar és Békés megyék népeihez október 5-én. Ismerjük még Szeged közönségéhez intézett búcsúlevelét (október 6.). Kossuth Lajos összes munkáinak XIII. kötete csak ezeket az iratokat közli. A Vajdasági Levéltárban került kezünkbe még egy Kossuth-levél, amely szintén Szegeden íródott (levéltári száma: Tamiška županija, 1848. 1000. doboz, 2022. szám). Íme a levél teljes terjedelmében:

„népfelkelési teljhatalmú országos biztos
's a' Nemzet honvédelmi bizottmányának
Tagja Kossuth Lajostól.

Temes Megye közönségének.

A népfelkelés rendezése ügyében Szegedre érkezvén az itteni hadfogadó parancsnokság által értesitettem mikint ezen Megye részéről 160 ujjoncz küldetett ide minden ellátás hiányában fogadó pénzeik sem fizettévén ki. — Én az említett ujjonczok részére 3200 pfof fogadási díjak fejében kifizettetni rendeltem az itteni Sóháznál. Egyébiránt ezennel arra hívom fel a Megye Közönségét hogy a még részéről kiállítatni kellő ujjonczokat kellő rendben és ellátva küldje a kórmány által kijelelt gyűhelyre, külömben ujjonczait annak teszi ki a' mi a fenebb említettekkel is történik ha történetesen Szegeden nem vagyok t.i. hogy visszautasítanak. —

Az általam utalványozott 's az itteni Sóhivatal által kifizetett összeget a Megye Közönsége hová elébb visszafizesse, s annak útján a' kórmánynak tegye számadásba. —

Végezetül nem mulaszthatom el figyelmeztetni a Megye közönségét arra is, hogy ujjonczaik kiállításánál gondadal legyen, hogy azok ép egészséges 's test alkatra nézve olly egyének legyenek kik a táborozás terheit megbirhassák. — Az itt lévő 160 ujjoncz között nem kevés

számmal láttam olyanokat kik úgy szólván gyermek koruk miatt csak egy pár év múlva lehetnek ellenség elibe vihetők; — pedig nemzetünknek mostani helyzetében minden korra igen nagy szüksége van. — Azt a' nemzet honvédelmi bizottmánya nem kívánja, hogy valaki azért mert egy hüvelykel kisebb az újjoncok sorába fel ne vétessék — hanem azt igen is követeli hogy gyöngye gyermekek és ősz aggok ne állitassanak akkor midőn a haza megvédésére mindenkit ki karját bírja felhívni tartotta szükségesnek. —
Kelt Szegeden Oct 5-én 1848.

a népfelkelést rendező teljhatalmú országos
biztos s a' Nemzet honvédelmi bizottmányá-
nak tagja

Kossuth Lajos".

Szegeden a 37. Mihály sorgyalogezred hadfogadó parancsnoksága gyűjtötte össze a környező megyék, így Temes újoncait. A négyéves szolgálatra jelentkezők 40 pengőforint fogadópénzt kaphattak; 10 forintot „az orvos által alkalmassá nyilvánításakor”, 30 forintot leszereléskor. Ebből kellett az újoncnak például a tisztálkodási eszközöket is megvásárolnia. A fogadópénz összege megyék szerint változhatott (Csongrád megyében, illetve Hódmezővásárhelyen száz forintra emelték), de visszatartására — Temes kivételével — még nemigen volt példa. Ezért látta Kossuth indokoltnak a levélben jelzett intézkedés megtételét. Egy egyszerű számtani művelettel könnyen megállapíthatjuk, hogy a temesi újoncok fejenként 20 forintot vehettek fel, ami magasabb volt az országos átlagnál. A Sóház (vagy Sóhivatal) 1848 nyarán fontos szerepet játszott: a kormány ide utalta át a szegedi katonai tábor költségeinek fedezetét, amellyel Török Gábor kormánybiztos rendelkezhetett.

Az újoncokkal szemben támasztott testi-fizikai követelmények mércéjét a hadügyi kormányzat kezdetben igen magasra állította. Nemcsak egészséges, ép fiatalembereket kívánt felvenni a honvédsereg kötelékébe, hanem arra is ügyeltek, hogy megfelelő magasságúak (5 láb és 2 hüvelyknél, azaz 163,2 cm-nél magasabbak), valamint „jóarcúak” is legyenek. Később az utóbbi két feltételből engedni kényszerültek, de — amint erre Kossuth levele is utal — a fiatalokorúakat és az idősebbeket nem kívánták egyenruhába öltöztetni. Urbán Aladár történész számítása szerint az első honvédzászlóaljnak legénységének 80%-át a 18—25 éves korúak alkották. A legideálisabb korosztálynak a 19 éveseket tekintették; a 40 évesnél idősebbek már a korosabbak kategóriájába tartoztak.

Az utolsó mondatban bizonyos ellentmondást vélünk felfedezni: a „gyermekek” és az „ősz aggok” távoltartása; ugyanakkor felszólítanak „a haza megvédésére *mindenkit ki karját bírja*”. Más azonban honvédeket és megint más dolog népfelkelőket toborozni. Kossuth az utóbbiak mozgósítására érkezett az Alföldre. A nemzetőrök és népfelkelők között voltak „vén zászlótartók”, fegyverviselők, de a négyéves szolgálatra vállalkozó honvédek között már kevésbé.

Joggal vetődhet fel a kérdés, hogy indokolt volt-e Kossuth beavatkozása a honvédtoborzás részleteibe. Említettük, hogy az Országos Honvédelmi Bizottmány Pákozdi után nem tartotta szükségesnek Szeged megerősítését. Kossuth azonban a Tisza-parti várost olyan „pontnak” tekintette, ahonnan a hazát még Pest-Buda elvesztése esetében is megmenthetik. Ettől az elképzelésétől és szándékától a pákozdi győzelem tudatában sem kívánt elállni. Véleményünk szerint néhány intézkedésével (az olasz foglyok szabadon bocsátása, a temesi újoncok ügye) szegedi útjának elmaradhatatlanságát, személyének fontosságát akarta bizonyítani.

Féltreéve kételyeinket, s a kortársak — e kossuthi vállalkozásra vonatkozó, nem mindig hízelt — véleményét, a második toborzót mindenekelőtt politikai szempontból tartjuk jelentősnek és eredményesnek. A későbbi események ismeretében nem tekinthetjük érdektelennek Kossuth és az alföldi néptömegek személyes találkozását, amelynek örökbecsű dokumentumait egészítik ki, gazdagítják az itt publikált levelek.